

ساختار جامعه و خشونت

دکتر شهلا اعزازی*

خشونت پدیده ای تاریخی و جهانی است که در همه جوامع و تمام ادوار وجود داشته است. توجه به این پدیده از دهه 70 میلادی آغاز شد و پژوهش های متعددی در این حوزه انجام گرفت. بررسی در باب خشونت با مشکلاتی همراه است. در این پژوهش ها محقق وارد حوزه خصوصی و صمیمی خانواده می شود و در خصوص رفتاری حساس از افراد سؤال می کند. وجود خشونت در خانواده از طرف قربانی به علل مختلف پنهان نگاه داشته می شود، فراموش می شود و یا در بیان آن اغراق می شود. نبود آمار در خصوص افراد در معرض خشونت، مشکل دیگری در راه دستیابی به نمونه معرف است. مشکل دیگری که در بررسی های خشونت مشاهده می شود تبیین های نظری موجود است. بسیاری از دیدگاه های نظری موجود عوامل مؤثر در بروز خشونت را در سطح ویژگی های «فردی مانند» و یا در سطح «خانوادگی مانند» در نظر می گیرند. کلیه این عوامل در شناخت صحت حیح از پدیده تاثیر دارند.

نظریه پردازان فمینیست تبیین های فردی یا

* جامعه شناس، عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبایی
<shahla_ezazi@yahoo.com>

خانوادگی را در باب خشونت، برای توضیح کافی نمی دانند. هرچند معتقد هستند این عوامل می تواند به مثابه عاملی تشدیدکننده رفتار خشن عمل کند، تأکید آنان بر وجود ساختار نابرابر روابط قدرت میان زنان و مردان در جامعه و نهادهای آن است. توجه آنان متوجه ساختار مردسالارانه ای در جامعه است که به مردان اجازه اعمال قدرت بر زنان را می دهد. از این دیدگاه خشونت عمل انفرادی یک مرد علیه یک زن نیست که با استفاده از ویژگی های فردی تحت بررسی قرار گیرد، بلکه خشونت رفتاری است که از جانب مردان جامعه بر روی زنان جامعه اعمال می شود. خشونت یک ابزار نظارتی مهم است که هم بازتاب روابط نابرابر قدرت در جامعه است و هم به حفظ روابط نابرابر قدرت کمک می کند.

با نگاهی به تحقیقات انجام شده در ایران ناهماهنگی میان داده های کسب شده مشخص می شود. همچنین مشخص می شود که در اکثر بررسی ها عوامل مؤثر بر خشونت به صورت متغیرهای فردی و خانوادگی بحث و بررسی شده اند. این مقاله با توجه به دیدگاه فمینیستی سعی در مشخص کردن اهمیت ساختار نابرابر قدرتی دارد که در حوزه های اقتصاد، قوانین، نیروهای نظارتی جامعه و نهادهای حمایتی جامعه حضور دارد و بر توجه به

ساختار جامعه که مردان را تشویق به اعمال
خشونت و زنان را وادار به تحمل آن می کند
تأکید می‌کند.

کلید واژه‌ها: ایران، خشونت، زنان، ساختار جامعه
تاریخ دریافت مقاله: 1383/7/4
تاریخ پذیرش
مقاله: 1383/9/3

مقدمه

تاریخ جهان نمایش‌گر خشونت در جوامع و زمان های
مختلف است. خشونت‌های ناشی از جنگ، کشتار، غارت،
شکنجه و نظایر آن معمولاً از جانب گروهی از مردان
بر مردان دیگر، زنان و کودکان اعمال شده است.
خشونت پدیده ای تاریخی است که در ادوار گذشته
نیز وجود داشته است؛ چنان که شرایط زندگی
اجتماعی خشن، جنگ، غارت و سلطه بر دیگران که
جملگی به وادار کردن دیگران به اطاعت از فرد
دیگری می انجامید، خشونت را جزئی از زندگی
روزمره کرده بود.

گذشته از خشونت های اجتماعی خشونت در درون
خانواده‌ها نیز به کرات مشاهده شده است. با توجه
به این امر که در جوامع گذشته موقعیت زنان نسبت
به مردان بسیار نازلتر در نظر گرفته می شد و
زندگی خانوادگی بر اساس نمایش قدرت و سلطه - و
کمتر براساس نزدیکی و همدلی - شکل می‌گرفت،
استفاده از خشونت برای نگاه داشتن زنان در سطوح
پایین دست خود، مرسوم بود. خشونت‌های جسمانی علیه
زنان به طرق و صور متعدد همیشه وجود داشت: از
زننده به گور کردن نوزادان دختر تا فروش آنان به
عنوان کنیز و برده، تجاوز، به اسارت درآوردن، و
کتک‌زدن‌های خانگی که جزئی از زندگی در نظر گرفته

می‌شد.

بحث خشونت مردان در خانواده از حدود يك سد پیش، با شروع موج اول جنبش زنان، مطرح شده بود، اما تأکید خاص بر آن از حدود سال های 1970 به بعد صورت گرفت. از این زمان به تدریج در اثر فعالیت افراد مختلف، خشونت در خانواده ها تحت بررسی‌های متعدد قرار گرفت. همچنین درباره آن بحث شد، مشکلات آن بررسی و مشخص شد، علل مؤثر بر ایجاد خشونت و نظریه‌های مربوط به آن تدوین شد، و راه‌های عملی برای کاهش یا از میان بردن آن مشخص شد.

طرح بحث در دهه 70 میلادی نشانگر این امر است که پس از گذشت زمانی طولانی که مفاهیم دموکراسی، آزادی و برابری فقط در حوزه عمومی مطرح بود، به حوزه خصوصی یعنی خانواده نیز کشیده شد و در جوامع مختلف حرکتی شکل گرفت که مهم‌ترین درخواست آن دادن حقوق برابر اجتماعی و مدنی به افراد ضعیف‌تر در درون خانواده بود. همان‌گونه که اعمال خشونت در جامعه به مجازات افراد خاطمی انجامد باید خشونت در خانواده را طرد کرد و پیش‌بینی‌های لازم را برای حمایت از افراد ضعیف در نظر گرفت. تأکید بر بررسی‌های خشونت را می‌توان دگرگونی در تفکر برابری افراد در جامعه، و ورود مفهوم دموکراسی، آزادی و برابری به عرصه خصوصی در نظر گرفت و بدین ترتیب درخواست کرد که هیچ يك از اعضای خانواده دارای این حق نیست که فرد دیگری را با استفاده از انواع خشونت‌های موجود، از حقوق اساسی و مدنی وی در جامعه محروم کند و آزادی انتخاب و تحرک فردی را زیر نظارت خود درآورد. این امر در تعریف خشونت نیز منظور شد؛ چنان‌که در اجلاس پکن یکی از محورهای نگران‌کننده در باب زنان، خشونت در نظر گرفته شد و در

قطعنامه 48/104 مجمع عمومی در تاریخ 20 دسامبر 1993 خشونت بدین شکل تعریف شد: هر نوع عمل خشونت‌آمیزی که بر اختلاف جنسیت مبتنی باشد و به آسیب یا رنج بدنی، جنسی و روانی زنان بینجامد، یا آن که احتمال منجر شدن آن عمل به این نوع آسیب‌ها و رنج‌ها وجود داشته باشد، [از مصادیق خشونت شمرده می‌شود]؛ از جمله تهدید به این گونه اعمال، زورگویی یا محروم سازی خودسرانه از آزادی؛ خواه آن که در ملاء عام روی دهد، خواه در زندگی خصوصی (سازمان جهانی بهداشت، 1380:30). در تعریف فوق باید بر اختلاف جنسیت که دربرگیرنده رفتارهای تبعیض‌آمیز براساس تعلق به دو جنس مختلف است و همچنین محروم‌سازی از آزادی تأکید کرد. خشونت علیه زنان به قصد نظارت بر رفتار آنان انجام می‌گیرد؛ رفتاری که در حوزه عمومی برای کلیه افراد جامعه مجاز است ولی در درون خانواده مردان با به کار بستن آن ضمن نمایش اقتدار خود، سعی در محروم کردن زنان از این محدوده آزادی دارند.

در ایران بحث خشونت خانوادگی برای مدتی طولانی مسکوت گذاشته شده بود و درباره آن بحثی نمی‌شد. اما به علت توجهی که افراد مختلف در حوزه کاری خود به این پدیده نشان دادند و همچنین به علت تأکیدی که در اچ‌لاس 1995 پکن بر محور نگران‌کننده خشونت علیه زنان به وجود آمد و دولت‌ها خود را موظف به از میان بردن و یا کاهش آن دیدند؛ همچنین به سبب آغاز فعالیت‌های سازمان‌های غیردولتی و افزایش خشونت‌های خانوادگی و مطرح شدن آن از طریق رسانه‌های عمومی، ضمن تأکید بر روی اتفاقات فاجعه‌آمیز درون خانواده، می‌توان در نظر گرفت که از سال 1376 به بعد اولین پژوهش‌های علمی در این حوزه شروع شد و این بحث در

سمینارها، سخنرانی‌ها و گردهم‌آیی‌های مختلف طرف توجه قرار گرفت. در ادامه این روند سازمان‌های دولتی سعی در ایجاد امکاناتی برای زنان در معرض خشونت خانوادگی کردند؛ دانشجویان رشته‌های مختلف پایان‌نامه‌های خود را به این بحث اختصاص دادند؛ و افراد مختلف در حوزه‌های علوم اجتماعی، روان‌شناسی، پزشکی، جرم‌شناسی و حتی نیروی انتظامی در این زمینه دست به پژوهش زدند. با وجود تعدد بررسی‌ها اما در صورت مطالعه مقالاتی که براساس فعالیت‌های پژوهشی تألیف شده‌اند برای فردی که تمایل به کسب اطلاعات در خصوص این پدیده را دارد تا حدودی سردرگمی به وجود می‌آید. در اکثر مقالات سعی شده است علل فردی و یا خانوادگی مؤثر بر ظهور خشونت در خانواده معین شود. بدین ترتیب برخی از ویژگی‌ها مانند اعتیاد و فقر را می‌توان به عنوان عوامل مؤثر بر خشونت در نظر گرفت. هرچند در تحقیقات مختلف اهمیت عوامل فردی نیز با یکدیگر تفاوت‌هایی نشان می‌دهند، اما باید توجه داشت که اگر تنها نگاه متوجه عوامل فردی باشد برخی نکات پنهان باقی خواهد ماند؛ زیرا فقط مردان نیستند که تحت فقر زیسته یا تجربیات خشونت‌باری را در دوران کودکی از سرگذرانده‌اند. بلکه زنان نیز دارای همین شرایط هستند. پس عاملی که به خشونت مردان و نه زنان در خانواده می‌پردازد کدام عامل است؟ تأکید بر ویژگی‌های فردی و خانوادگی نگاه را از ساختار اجتماعی که خشونت را مجاز می‌داند به دور نگاه خواهد داشت و فقط افراد را در ایجاد این پدیده دخیل خواهد دانست. این مقاله با توجه به نتایج برخی از پژوهش‌ها سعی دارد تفاوت‌ها و تشابهات در داده‌های به دست آمده را نشان دهد، تا بدین طریق تأکیدی بر این امر صورت گیرد که برای حل مشکلات اجتماعی

نمی‌توان تنها به ویژگی فردی افراد که می‌تواند تشدیدکننده باشد اما علت اصلی نیست، اکتفا کرد. اگر به از میان بردن خشونت در خانواده تمایلی هست باید به اوضاع خشونتی جامعه نیز توجه داشت و با توجه به تأثیر متقابلی که میان خانواده و جامعه وجود دارد پدیده خشونت خانوادگی را بررسی کرد.

در ابتدا توضیحی در باب مشکلات مربوط به بررسی‌های خشونت ارائه می‌شود و پس از آن دیدگاه‌های نظری فمینیستی ای که بر ساختار مردسالارانه جامعه در ایجاد خشونت خانوادگی تأکید دارند، تحت بررسی قرار خواهد گرفت. سپس سعی می‌شود که با توضیح مختصری ساختار اجتماعی ایران و نابرابری‌های مربوط به زنان و مردان نشان داده شود تا مشخص شود که نابرابری قدرت میان زن و مرد، تنها در خانواده وجود ندارد، بلکه این نابرابری موجود در جامعه به گونه‌ای است که هم به دور ماندن زنان از امکانات اجتماعی کمک می‌کند و هم باعث تشدید نابرابری در خانواده و وابستگی زن به مرد و احیاناً تحمل خشونت می‌شود. در پایان به برخی از داده‌های خشونت اشاره خواهد شد.

1) مشکلات بررسی‌های مربوط به خشونت

در غرب نگاه به خشونت از حدود 30 سال پیش آغاز شد، و امروز مجموعه کاملی از بررسی‌های مربوط به انواع خشونت‌ها در آن جا به وجود آمده است. محققانی مانند اشتراوس، گلز، مارتین، آر. ائی. داباش، آر. دی داباش و ده‌ها نفر دیگر طی سالیان طولانی در این حوزه فعالیت کردند و در نتیجه سازمان‌های دولتی، رسانه‌ها، سازمان‌های غیردولتی

و افکار عمومی را متوجه این پدیده کردند و بر ضرورت مقابله با خشونت تأکید ورزیدند. هر یک از این محققان با توجه به دیدگاه های نظری خود، بر جنبه های خاصی از خشونت تأکید کردند و مسایل مختلفی را پیش کشیدند.

آن چه جملگی این پژوهشگران بر آن اتفاق نظر دارند این است که بررسی خشونت یکی از دشوارترین نوع تحقیقات است که در علوم اجتماعی وجود دارد. از مهم ترین دشواری های آن یکی مشکل ارائه تعریف دقیق از خشونت در بررسی ها است؛ همچنین موضوع امکان پاسخ دهی غلط به پاسخ های پرسشگر به علل مختلفی مانند ترس، خجالت، فراموشی و نظایر آن. نامشخص بودن جامعه آماری نیز در اکثر اوقات باعث می شود که بررسی ها تنها به اماکنی که زنان کتک خورده به آنان مراجعه می کنند محدود شود که هرچند به کسب اطلاعات عمیق از روند خشونت می انجامد اما اطلاعاتی در خصوص گستردگی آن در جامعه نمی دهد. از طرف دیگر آن جام پیمایش خشونت نیز مشکلاتی دارد که هرچند دربرگیرنده افراد قربانی و افراد معمولی است و امکان مقایسه می دهد، اما تنها به طرح سئوالات سطحی می پردازد و پویایی خشونت در خانواده مدنظر قرار نمی گیرد.

بر مشکلات موجود در بررسی خشونت، باید مشکل دیدگاه های نظری را نیز اضافه کرد. از آنجا که خشونت در محدوده علوم مختلف می گنجد و بسیاری از افراد در باب تبیین نظری آن کار کرده اند، دیدگاه های نظری مختلفی در این باب به وجود آمده که در چند سطح به آن توجه نشان می دهند: در سطح فردی (یعنی دخیل دانستن عوامل فردی مانند مصرف مواد مخدر یا الکل چه در عامل خشونت و چه در قربانی)، در سطح خانوادگی (مانند وجود تعداد فرزندان، تعارضات میان زن و شوهر در اثر دخالت دیگران، تأثیرپذیری از خانواده) در سطح اجتماعی

(مانند وجود تنش در زندگی، بی کاری و...)؛ در سطح ساختار جامعه (مانند نابرابری قدرت و مردسالاری) و یا ترکیبی از برخی و یا همه این‌ها.

1-1) سطح فردی و خانوادگی

تبیین در سطح فردی معمولاً رفتار خشن را نتیجه بیماری یا نابهنجاری روانی افراد (مردان) در نظر می‌گیرد. مردان خشن از لحاظ روانی بیمار و یا دارای اختلالات شخصیتی هستند. در این نوع تبیین پیشینه خانوادگی افراد نیز مدنظر قرار می‌گیرد. آنانی که دارای خانواده نابسامان بودند، و آنانی که در کودکی خود قربانی خشونت بودند به احتمال زیاد در اثر روند یادگیری در زندگی خانوادگی خود نیز در نقش قربانی و یا عامل خشونت ظاهر خواهند شد. هرچند تأثیر این عوامل را بر به کارگیری خشونت نمی‌توان نادیده گرفت، اما باید در نظر داشت که چنین خصوصیتی قابل تعمیم به کلیه افراد خشن نیست و تنها درصدی از همسرآزاران می‌توانند دارای مشکلات روانی باشند. لورنا اسمیت که به بررسی نظریه‌های خشونت پرداخته است از انی افراد در چارچوبی با عنوان تبیین استثنائات در خصوص یک مسئله جهانی نام می‌برد. شناخت تأثیر عوامل روانی به درک برخی از مسائل کمک می‌کند اما نمی‌توان با کمک آن نظریه‌ای عمومی را مطرح کرد. این نظریه همچنین «کورجنس» است، زیرا به این امر توجه ندارد که مشکلات در خانواده برای دختران و پسران هر دو وجود دارد و دختر بچه‌ها نیز مانند پسر بچه‌ها در معرض خشونت هستند. بنابراین علت اعمال خشونت مردان علیه زنان چیست؟ برخی اوقات نیز رفتار زنان را به عنوان محرکی برای مردان به منظور به کارگیری خشونت در

نظر می‌گیرند که از جانب گروه های فمینیستی تحت عنوان «سرزنش قربانی» سخت به پرسش و نقد گرفته می‌شود.

1-2) وضعیت اجتماعی و طبقاتی

سطح دیگر تبیین نظری نگاه خود را متوجه محیط اجتماعی (طبقه اجتماعی) کرده و بر عواملی مانند ناکامی، تنش، فقر مادی که از دست یابی به اهداف مدنظر جلوگیری می‌کند، مسکن نامناسب، نداشتن کار مناسب و یا بی‌کاری را به عنوان عوامل مؤثر در بروز خشونت تأکید می‌کند. با توجه با این که شرایط برای طبقات پایینی جامعه بیش تر از سایر طبقات وجود دارد در نتیجه خشونت نیز در میان افراد این طبقه بیشتر خواهد بود. اما انبوهی از بررسی‌های خشونت مشخص کرده اند که حضور این پدیده فراتر از شرایط طبقاتی جامعه است و عواملی چون تعلق به نژاد، مذهب، قومیت و یا فرهنگ مختلف در آن تأثیر چندانی ندارد. از طرف دیگر در شرایط سخت زندگی زنان و مردان هر دو در معرض تنش و مشکلات قرار دارند. ولی چرا خشونت از جانب مردان علیه زنان و کودکان صورت می‌گیرد.

1-3) ساختار جامعه و توزیع نابرابر قدرت

سطح دیگر تبیین که معمولاً در دیدگاه های فمینیستی کاربرد دارد نگاه خود را متوجه ساختار مردسالارانه جامعه و شرایط حاکم بر آن می‌کند. در این دیدگاه زمانی که در جامعه با نابرابری قدرت میان زنان و مردان روبه رو هستیم و مردان در موقعیتهای دارای قدرت جامعه قرار دارند و زنان موقعیتهای دست پایینی جامعه را اشغال می‌کنند. بازتاب نابرابری قدرت در جامعه به شکل خشونت ظاهر می‌شود؛ اما در عین حال باید توجه داشت که

خشونت تنها بازتاب نابرابری قدرت نیست، بلکه به عنوان عاملی برای حفظ و نگه داری روابط نابرابر قدرت موجود نیز عمل می‌کند. توجه به ساختار جامعه و نهادهای مختلف آن و تأکید بر عملکرد این نهادها در به کارگیری خشونت در جامعه و خانواده در این دیدگاه مهم است، زیرا خشونت بازتاب و نگاه دارنده قدرت مردان بر زنان در جامعه است که در روابط میان افراد نیز دیده می‌شود.

2) دیدگاه نظری فمینیستی در باب خشونت

قبلاً اشاره شد که یکی از شاخه های جنبش زنان متوجه از میان بردن خشونت علیه زنان در خانواده بود که هنوز نیز از فعالان این حوزه است. فمینیست‌ها در وارد کردن این پدیده در افکار عمومی تلاش فراوان کرده و در از میان بردن احکام و «اسطوره»‌هایی که در قلمرو خشونت وجود داشت تلاش فراوان کردند؛ اسطوره های که در افکار عمومی وجود داشت و خشونت را به برخی از ویژگی‌های افراد یا شرایط اجتماعی مانند بی‌کاری و فقر مربوط می‌دانست.

مرتوس در کتاب *آموزش حقوق انسانی زنان و دختران* (1382) نمونه‌هایی از این قبیل احکام و اسطوره‌ها را پیش می‌کشد. برخی از اسطوره‌هایی که مطرح می‌شوند و هنوز در افکار عمومی حضور دارد (هرچند که نتیجه بررسی‌ها عکس آن را ثابت کرده‌اند) به این شرح هستند: «خشونت خاص افراد فقیر است»؛ «خشونت پدیده‌ای تازه و ناشی از وجود مشکلات و فشارهای اجتماعی است»؛ و حتی گاهی عکس نکته اخیر «در گذشته خشونت بیش‌تر بوده و امروزه کم‌تر است»؛ «زنان مردان را وادار به رفتار خشن می‌کنند»؛ «زنان از کتک خوردن نوعی لذت

آزارطلبانه می‌برند» و ... (مرتوس، 1382: 227-230).

در اثر فعالیت این گروه ها مشخص شد که اولاً خشونت علیه زنان در خانواده، پدیده نادری نبوده و تنها در شرایط استثنای زندگی خانوادگی ظهور نمی‌کند، و حتی در میان خانواده های با ظاهر مطلوب نیز مشاهده می شود؛ از طرف دیگر راه مقابله با آن آسان نیست و زنان قادر نیستند که با تغییر در رفتار خود و یا انجام رفتار موافق میل همسر از شدت آن بکاهند، بلکه برعکس حتی در صورت انجام چنین رفتاری بر شدت خشونت افزوده خواهد شد (Godenzi, 1994:94).

هرچند که فعالیت فمینیست‌ها در این حوزه بسیار فراوان بوده اما از آن جا که تنها یک نظریه فمینیستی وجود ندارد، نمی توان تنها به یک دیدگاه مشترک اشاره کرد. آن چه مهم است و همه بر آن اتفاق نظر دارند این است که خشونت علیه زنان بازتابی از یک جامعه مردسالار است که در آن روابط نابرابر قدرت در جامعه وجود داشته و خشونت در حفظ و ب قای این روابط نابرابر قدرت عمل می‌کند. به عبارت دیگر خشونت علیه زنان بازتاب و ضامن قدرت مردان بر زنان در جامعه به صورت کلی است؛ و یا این که بدین سبب در روابط خصوصی میان زنان و مردان وجود دارد. در این دیدگاه از واژه مردسالاری برای مفهوم سازی چگونگی سلطه بر زنان استفاده می‌شود.

3) مردسالاری و مباحث مربوط به آن

یکی از مسائل فمینیست‌ها توجه به موقعیت نابرابر زنان و مردان در جامعه است که به برقراری روابط سلطه می‌انجامد. دیدگاه‌های گوناگونی سعی در مشخص کردن علت و چگونگی سلطه مردان بر زنان کردند.

در دیدگاه های فمی نیسم مارکسیستی و سوسیالیسم، مردسالاری در بافتی ماتریالیستی بررسی می شود. با وجود تفاوت در تبیین علت سلطه، هر دو دیدگاه بر تغییرات ساختاری جامعه به عنوان عامل سلطه تاکید دارند و جهان شمول بودن مردسالاری آن را رد می کنند. مالکیت خصوصی در شکل گیری ازدواج، تک همسر است و مطرح می کند که تا قبل از ازدواج تک همسر، فعالیت زنان دارای جنبه اجتماعی بوده و بدین علت زنان و مردان دارای موقعیتی برابر با یکدیگر در جامعه بودند. در اثر افزایش مالکیت خصوصی و ایجاد مازاد تولید، مردان به ارث دادن مایملک خود به فرزندان تمایل پیدا کردند و در نتیجه برای تعیین پدر، ازدواج یارگیر می بایست به ازدواج تک همسر تغییر شکل می یافت. موقعیت زنان در ازدواج تک همسر نیز دگرگون شد. زنان از فعالیت اجتماعی به دور مانده و تبدیل به خدمتکار خانگی مردان شدند و خدمات خود را تنها به یک مرد ارائه دادند. در اثر این دگرگونی و خروج از فعالیت های اجتماعی آنان دارای موقعیتی پایین تر از مردان در جامعه شدند.

با توجه به دیدگاه انگلس، رهایی زنان و نابرابری موجود در جامعه را باید در ساختار جامعه سرمایه داری جست و جو کرد و تنها راه رهایی زنان از ستم، ورود به عرصه تولید است. برای انطباق این نظریه با شرایط معاصر، الی زارتسکی بر روی تفاوت گذاری میان مفاهیم کار - خانواده و عرصه عمومی - و عرصه خصوصی بحث می کند. از دید او در اثر گذار به جامعه سرمایه داری مردان وارد عرصه عمومی شدند که در آن تولید کالا برای فروش در بازار صورت می گیرد و کار همراه با دستمزد و اعتبار است. آنها فعالیت های تولیدی را انجام دادند. زنان مانند قبل هم چنان در عرصه خصوصی

خانواده سرگرم فعالیت‌های بازتولیدی بدون دست‌مزد و اعتبار اجتماعی بودند. در جامعه سرمایه داری کار تولیدی ارزش مند و کار بازتولیدی بی ارزش تلقی می‌شد. وجود حوزه خصوصی زنان را از ورود به عرصه عمومی دور نگاه داشت و آنان را به شهروندان درجه دوم تبدیل کرد. برای رسیدن به برابری زنان نیز باید وارد حوزه عمومی - تولید - شوند.

فمینیست سوسیالیست‌ها نیز هرچند از تفکر مارکسیستی متأثر هستند، اما نه تنها برخلاف فمینیست مارکسیست‌ها تنها بر سرمایه داری به عنوان عامل ستم بر زنان تأکید ندارند. بلکه از وجود دو نظام مردسالاری و سرمایه داری در جامعه نام می‌برند. این دو نظام دارای اشکال متفاوت روابط اجتماعی و همچنین علایق متفاوت با یکدیگر هستند. در شرایط سرمایه داری سازش و توافق میان این دو نظام به وجود آمده است و در اثر این سازش، هر دو نظام در جهت سلطه بر زنان قدم برمی‌دارند. این دیدگاه که به نام نظام دوگانه، معروف است، از طرف نظریه پردازان مشهوری مانند کریستین دلفی، سیلویا والبی و هایدی هارتمن مطرح شد.

هارتمن در 1977 با استناد به مباحث تاریخی در مقاله مشهور خود ازدواج نامبارک مارکسیسم و فمینیسم چگونگی سازش را به خوبی شرح می‌دهد. در اوایل سرمایه داری تعارضی میان علایق این دو نظام به وجود آمد. درصدی از مردان جامعه (سرمایه‌داران) تمایل به استفاده از نیروی کار ارزان قیمت زنان در صنایع داشتند. اما اکثریت مردان به استفاده از نیروی کار و خدمات خانگی زنان برای آسایش خود در خانه تمایل بودند. این تعارض علایق از طریق درخواست‌های کارگران برای بیرون راندن زنان از محیط کار همراه بود.

کارگران مرد، زنان را که حاضر به فروش نیروی کار خود با قیمتی پایین تر بودند به عنوان رقیب کاری در نظر می گرفتند و به جای آن که درخواستهای خود را متمرکز به کسب دستمزد برابر برای زنان و مردان کرده و بدین طریق از رقابت میان کارگران بکاهند، خروج زنان از محیط کار را درخواست کرده و حتی استدلال کردند که در صورت وجود زنان خانه دار، مردان کارگر و فرزندان آنان به علت رسیدگی های خانگی، بهتر قادر به کار خواهند شد. در نتیجه «ایدئولوژی خانگی» یعنی مردان آور و زن خانه دار مطرح شد و به جای درخواست دستمزد برابر برای زنان و مردان، دستمزد خانواده برای مردان نان آور که دارای زنان و فرزندان وابسته به خود بودند درخواست کردند. برای رسیدن به این توافق زنان با توسل به تاکتیک‌هایی مانند طرد از محیط کار و ممنوعیت برای انجام مشاغل خاص، به محیط خانه رانده شدند، از لحاظ اقتصادی به همسران خود وابسته شدند. بدین طریق مردان در مشاغل باقی ماندند و دستمزد خانواده را کسب کردند.

هایدی هارتمن در نظریه نظام های دوگانه خود رابطه میان عرصه عمومی و خصوصی و وابستگی زنان به مردان را به خوبی نشان می دهد. هرچند که از دید او این وابستگی دارای پایه مادی نظارت بر نیروی کار زنان در هر دو عرصه است. از دید او مردسالاری مجموعه ای از روابط اجتماعی میان مردان و براساس پایه ای مادی است. هرچند در این روابط، سلسله مراتب، میان مردان مشاهده می شود، اما با وجود آن مردان برای سلطه بر زنان با یکدیگر دارای احساس وابستگی و همبستگی هستند. بدین ترتیب از طرفی زنان از حوزه عمومی بازار کار اقتصاد بیرون رانده می شوند و یا درآمدهای ناچیز به آنان تعلق می گیرد (که این پدیده به نفع

سرمایه‌داری و مردان است)؛ از طرف دیگر برای بقای خود به ارائه نیروی کار خود به مثابه کار خانگی بدون دستمزد وابسته می‌شوند که بار دیگر به نفع همه مردان و در واقعی به نفع کارگران هم است. بنابراین نظارت بر نیروی کاری زنان هم مانعی برای دستیابی به منابع مهم اقتصادی شده و هم باعث نظارت بر روابط جنسی و قابلیت بازتولیدی زنان می‌شود (Tong, 1997:179-181).

از دید سیلویا والبی جامعه شناس فمینیست، مردسالاری نظامی از ساختارها و عمل اجتماعی است که در آن مردان بر زنان حاکمیت و سلطه دارند و آنان را استثمار می‌کنند (Walby, 1990:214). والبی مردسالاری را متشکل از شش ساختار نسبتاً خودمختار در نظر می‌گیرد و معتقد است که چگونگی ترکیب متغیرهای این ساختار در جوامع مختلف انعطاف لازم را به نظام مردسالاری می‌دهد. ساختارهای شش‌گانه مدنظر والبی عبارت‌اند از: استثمار زنان و کار خانگی بدون دستمزد، روابط موجود در بازار کار، دولت، خشونت مردان علیه زنان، روابط جنسی و فرهنگ جامعه (Andermahr, 2000:194).

برخلاف دو دیدگاه مذکور که ساختار اجتماعی و دگرگونی‌های آن را در ایجاد سلطه بر زنان دخیل می‌داند (که در نتیجه تغییر در ساختار جامعه، امکان تغییر در سلطه نیز به وجود می‌آید)، رادیکال فمینیسم بر تفاوت‌های ذاتی میان مردان و زنان تأکید دارد و با طرح ذات‌گرایی، بر جهان‌شمولی مردسالاری تأکید می‌کند. در این دیدگاه ستم بر زنان اساسی‌ترین و عمیق‌ترین شکل ستم است که در اثر تغییرات اجتماعی در حوزه تولید نیز از بین نخواهد رفت. این دیدگاه بیشتر از سایرین بر روی چگونگی نظارت مردان بر زنان و همچنین به کارگیری خشونت علیه آنان تأکید می‌ورزد. شولامیت فایراستون در کتاب مشهور خود *دیالکتیک جنسی*

(1970) از مردسالاری به عنوان نظام سازمان یافته فرودستی زنان نام می برد و ریشه های آن را در نابرابری زیستی میان دو جنس می داند. فایراستون با تجدید نظر در افکار مارکس، اولین تقسیم طبقاتی جامعه را نه براساس روابط تولیدی بلکه براساس نقش زنان و مردان در روابط بازتولیدی بنا می نهد. اولین تقسیم طبقاتی، میان دو طبقه زنان و مردان و براساس نقش متفاوت آنان در روابط بازتولیدی، به وجود آمده است. بنابراین درک فرودستی زنان در جامعه از طریق تبیین های زیستی، نه تبیین های اقتصادی، ممکن است. از آن جا که اساس فرودستی زنان در نقش زیستی آنان در روابط بازتولیدی نهفته است، بنابراین تنها در اثر یک انقلاب در حوزه تکنولوژی باروری امکان از میان بردن تفاوت در زنان و مردان به وجود می آید. باید توجه داشت که برخی از رادیکال های دیگر مانند آدریان ریچ دقیقاً برعکس فایراستون استدلال می کنند. اگر از دید فایراستون قابلیت باروری زنان باعث فرودستی آنان در جامعه شده، ریچ معتقد است که قابلیت باروری، کانون قدرت زنان را می سازد و خود راه رهایی و از بین بردن نظارت مردان بر باروری است. اما این امر از طریق پیشرفت در تکنولوژی باروری نه فقط به وجود نخواهد آمد بلکه برعکس امکان نظارت بیش تر مردان را بر باروری زنان میسازد. زیرا با توجه به این امر که تکنولوژی در دست مردان متمرکز است، در اثر پیشرفت های تکنولوژی باروری قابلیت نظارت مردان بر زنان در این حوزه بی شتر خواهد شد. در نگاهی کوتاه به تعریف مردسالاری در نظریه های فمینیستی، مشخص می شود که درباره علت آن توافقی وجود ندارد. برخی آن را پدیده ای جهان شمول در نظر می گیرند و دیگرانی هم آن را با

ساختار اجتماعی مرتبط می‌دانند. در دیدگاهی، مردسالاری دربرگیرنده نظارت بر نیروی کار، و در دیدگاهی دیگر دربرگیرنده نظارت بر کار خانگی بدون دستمزد زنان، همچنین تمایلات جنسی و بازتولید است. با وجود این می‌توان در تعریفی گسترده، مردسالاری را به عنوان سازمانی نظام یافته از فرادستی مردان و فرودستی زنان برشمرد (Stacey, 1993:53).

تعریف ادريان ریچ نیز که مردسالاری را تنها به عوامل اقتصادی محدود نکرده است، تعریفی عمومی از مردسالاری است. از دید او مردسالاری فقط در محدوده خصوصی خانواده باقی نمی‌ماند، بلکه تعریفی که از آن ارائه می‌شود آن را به عنوان نظامی خانوادگی - اجتماعی، ایدئولوژیک و سیاسی معرفی می‌کند که در آن مردان از طریق به کارگیری زور و فشار مستقیم یا از طریق سنت ها، قانون و زبان، آداب و رسوم، آداب معاشرت، آموزش و تقسیم کار مشخص می‌کنند که سهم زنان در جامعه چیست و مجاز به انجام چه فعالیت هایی هستند و از چه فعالیت‌هایی باید دوری کنند (Rich, 1977).

با توجه به نکات اصلی نظریه های فمینیستی که بر توضیح و تبیین علل نابرابری زنان و مردان در جامعه تأکید دارند و با توجه به تعاریف آنان از مردسالاری، باید توجه داشت که در این دیدگاه خشونت مردان به عنوان مکانیسمی در نظر گرفته می‌شود که در آن مردان چه به عنوان یک گروه و چه به عنوان مردان منفرد، در ساختار جامعه و خانواده قادر به اعمال نظارت بر زنان هستند و بدین طریق فرادستی خود بر زنان را حفظ می‌کنند. در نتیجه خشونت در خانواده را نباید تنها به عنوان علت و نتیجه فرودستی زنان در جامعه در نظر گرفت، بلکه باید به سهم اعمال خشونت در حفظ و بقای ساختاری که فرودستی را به وجود آورده

نیز توجه داشت.

خشونت خانگی، تجاوز، آزار جنسی کودکان، آزار جنسی در جامعه، هرزه‌نگاری، فحشا، قاچاق، خرید و فروش زنان و سایر راه‌هایی که امکان آزار زنان و کودکان از طریق آنان وجود دارد، همه با یکدیگر طیفی از خشونت مردان علیه زنان و کودکان را در جامعه تشکیل می‌دهد.

بدین ترتیب وجود خشونت در جامعه باعث می‌شود که فرادستی مردان در جامعه حفظ شود و حتی مردانی که خشن نیستند نیز از این موقعیت خشن نفع می‌برند؛ زیرا در صورت موجود بودن شرایط خشونتی در جامعه، حتی زنانی که تحت خشونت قرار ندارند در یک حالت ترس و دلهره دائمی قرار خواهند گرفت. ترس و دلهره می‌تواند ناشی از رفتار احتمالی خشن مردان در خانواده و یا حتی از نداشتن امنیت و آزادی در محدوده عمومی جامعه ناشی شود؛ مانند آزارهای جنسی در خیابان و یا در محیط کار.

در نتیجه به علت وجود شرایط خشن در جامعه و خانواده، در بسیاری از موارد زنان مجبور می‌شوند که رفتار خود را با آن چه نظم و قواعد جامعه از آنان درخواست می‌کند هماهنگ سازند تا از خطرات درگیری و آزارهای اجتماعی در امان باشند. مثلاً می‌توان به ناامنی موجود در محیط کار که زنان را از اشتغال بازمی‌دارد و یا از ناامنی موجود در خیابان که از تحرك زنان و دختران جلوگیری می‌کند، یاد کرد؛ و یا حتی می‌توان به مشکلاتی که برای زنی که از شوهر خود جدا شده است و نبود امکانات اقتصادی و درخواست‌های جنسی مردان دیگر از او اشاره کرد. به علت مشکلات اجتماعی ای که زنان را در موقعیت نابرابر با مردان قرار می‌دهد، وابستگی زنان به مردان در خانواده افزایش می‌یابد و بار دیگر برای آن که تحت خشونت

قرار نگیرند مجبورند رفتارهای خود را با درخواست‌های شوهر هماهنگ کنند. ساختار مردسالارانه جامعه زنان را در موقعیت نابرابر قرار می‌دهد و هر یک از آنان را به وابستگی به یک مرد وادار می‌کند. از طرف دیگر در این وابستگی تحمل رفتارهای خشن مردانه نیز وجود دارد، زیرا در درون جامعه راهی برای رهایی وجود ندارد. در نتیجه نه فقط شرایط خشونت خانوادگی پابرجا می‌ماند، بلکه نابرابری موجود نیز ادامه می‌یابد.

نکته‌ای که باید بر آن تأکید داشت این است که در این دیدگاه واضح و آشکار است که نه فقط همه مردان خشن نیستند بلکه بسیاری از آنان نیز مخالف خشونت در انواع خود هستند. اما با توجه به این امر که هر مرد معمولی در جامعه و خانواده امکان اعمال خشونت بر زنان را دارد و مجازات‌های مربوط به آن در حد ناچیزی است، در نتیجه برای زنان غیرممکن است که در جامعه، مردان مهاجم را از دیگران تشخیص دهند و لذا هراس بر زندگی آنان سایه می‌افکند.

با وجود تفاوت در دیدگاه‌های نظری، مان‌ند ذات‌گرایی و یا وابستگی آن به شرایط اجتماعی، در خصوص اهمیت خشونت در حفظ ساختار مردسالارانه اتفاق نظر وجود دارد؛ و تفاوت تنها در میزان اهمیت خشونت در حفظ این ساختار مردسالارانه است. از دید رادیکال فمینیسم، خشونت پایه و اساس ساختار فرودستی زنان در جامعه است و پدیده خشونت و تهاجم در مردان یک ویژگی مردانه شمرده می‌شود و بالطبع مردان به صورت بالقوه خشن و مهاجم در نظر گرفته می‌شوند که بر ابعاد مختلف زندگی زنان نظارت دارند. در صورتی که از دید گروهی دیگر مانند والبی، خشونت یکی از سطوح سرکوب زنان به دست مردان است و نمی‌توان آن را

جدا از سایر وسایل نظارت بر زنان - مانند وجود موقعیت‌های نابرابر در محیط کار، نقش زنان در ارائه خدمات بدون دستمزد خانگی و همچنین نقش مؤثر رسانه‌ها در ایجاد تصویری شئی شده از زنان - در نظر گرفت. از طرف دیگر خشونت علیه زنان مفهومی ثابت ندارد، که هرچند در درازنای تاریخ همیشه وجود داشته اما حتی در جوامع کنونی نیز معنا و اهمیتی متفاوت در جوامع مختلف و در زمان‌های مختلف داشته است. در نتیجه به نظر می‌رسد که خشونت را نمی‌توان تنها عامل مردسالاری در نظر گرفت، بلکه باید به این پدیده بیشتر به مثابه کمک‌کننده‌ای برای حفظ مردسالاری نگاه کرد.

4) نظریه‌های فمینیستی در خصوص خشونت

در حال حاضر اقسام خشونت‌ها را پدیده‌ای واحد در نظر می‌گیرند و به جای طبقه بندی آن بر اساس انواع، در طبقه بندی آن براساس میزان و درجه‌ای که رفتار خشن به بقای سیستم همه گیر نظارتی مردان کمک می‌کند کوشش می‌شود. طیفی از خشونت‌ها در نهادهای مختلف جامعه مطرح شده و مدنظر است و بر روی تأثیر متقابل آنان بر یکدیگر تأکید می‌شود و در عین حال سهم خشونت و درجات مختلف آن بر حفظ بقای روابط نابرابر قدرت مدنظر قرار می‌گیرد. استدلال اساسی در این دیدگاه را می‌توان از دید مارتین که سال‌ها در حوزه خشونت فعالیت کرده است چنین بیان کرد. مارتین معتقد است که ساختار اقتصادی و اجتماعی جوامع امروزی براساس بی‌ارزش شمردن، فرودستی و استثمار زنان شکل گرفته است. مفاهیمی مانند زنان کتک خورده و یا همسرآزاری را نباید فقط در سطح فرد یا در روابط میان افراد در نظر گرفت، بلکه باید متغیرهایی را فراتر از ویژگی افراد، مانند اقتصاد،

قانون‌گذاری، نهادهای نظارتی و چگونگی ارائه خدمات اجتماعی در نظر گرفت (Martin, 1985:8).

آر. ای داباش و آر. دی داباش (1979) نیز معتقد هستند که در نظام مردسالاری زنان به صورت نظام یافته و از طریق به کارگیری خشونت های بدنی در موقعیت فرودستی نگاه داشته شده و می شوند. از دید آنان علت بی قدرتی نسبی زنان در روابط خانوادگی، بی ارزش شمردن فعالیت های تولیدی و بازتولیدی زنان در جامعه و خانواده، همچنین تأیید و مقدس دانستن اقتدار مردان در روابط بین زن و شوهر است. این دو عامل سبب می شود که زنان در خانواده نسبت به مردان از قدرت کم تری برخوردار باشند؛ چنان که پس از ازدواج نظارت مردان بر محدوده تحرک زنان آغاز می شود و برای این امر از خشونت جسمانی و انواع دیگر کمک گرفته می شود (Godenzi, 1994:125).

مردان در جامعه دارای قدرت و اقتدار بیش تری از زنان هستند و از طریق در دست داشتن اهرم های قدرت نه فقط زنان را از موقعیت های مقتدرانه به دور نگاه می دارند، بلکه قادرند که بر اندام و رفتار زنان در عرصه های عمومی و خصوصی نیز نظارت کنند. در صورتی که زنان دست به رفتار غیرمجاز زنند مجازات خواهند شد.

هرچند در جوامع مختلف در باب خشونت تحقیق شده، که باید سهم فمینیست ها را در مطرح کردن آن در نظر گرفت، اما به نظر می رسد که به مرور زمان با ترفندها و شیوه هایی مختلف، ولی مشابه هم، سعی می شود اقداماتی به منظور از میان بردن واقعیات صورت بگیرد. در ابتدا که بحث خشونت مطرح شد و جنبش های زنان مطرح کردند که اطلاعات موجود درباره خشونت تنها نمایش گر نوک کوه یخ است و قسمت اعظم این پدیده به علل مختلف هنوز آشکار نشده و زیر آب است، افراد مختلف به

مخالفت با این ادعا پرداختند و خشونت خانوادگی را محدود به خانواده های مشکل دار کرده و گفتار آنان را به عنوان گزاره گویی و اغراق رد کردند. تنها پس از گذشت زمان و افزایش حیرت انگیز خشونت‌ها در محدوده خانواده، اجبار قبول این شیوه نظارتی مردان بر زنان در خانواده ها پذیرفته شد. همین امر در خصوص آزارهای جنسی کودکان در خانواده ها نیز وجود داشت: آزار کودکان و تجاوز جنسی به آن‌ها در خانواده مدنظر نبود و وجود چنین رفتاری در محدوده صمیمی خانواده پذیرفته نمی‌شد. فعالیت‌های مختلف در باب آزار جنسی کودکان، مشخص کرد که تا چه اندازه بی‌توجهی به مسائل نابهنجار خانواده باعث زجر و عذاب کودکان شده است.

اما حتی امروزه که بسیاری از ابهامات موجود روشن شده است اقدامات خدمات رسانی شکل حمایت‌کنندگی از زنان را به خود نگرفته است. نیروی پلیس به سختی به دخالت در خشونت های خانوادگی حاضر می‌شود. هنوز زنان کتک خورده از جانب سازمان های حمایتی چندان تحت حمایت قرار نمی‌گیرند. این سازمان‌ها در بسیاری از موارد به جای بررسی شرایط خشن زندگی زنان به اقناع و راضی کردن آنان در برگشت مجدد به زندگی - به سبب وجود فرزندان متوسل - می‌شوند. طبیعتاً عدم حمایت به همراه عدم امکانات اجتماعی موجود و نداشتن حمایت‌های مالی، زنان را وادار به تحمل شرایط می‌کند. حتی امروز نیز در خصوص ایجاد امکاناتی برای زنان، برای خارج شدن از خانه، به دیده تردید نگاه کرده می‌شود. زندگی در خانه های امن با وجود تمام امتیازاتی که می‌تواند داشته باشد بدین معناست که فرد قربانی هرچند از صدمات خشونتی نجات داده می‌شود اما اجباراً باید محیط زندگی خود را که با آن انس داشته رها کند و در

شرایطی ناآشنا زندگی کند، زیرا فرد مهاجم در حق او خشونت روا می‌دارد. به عبارت دیگر قربانی اجباراً به نوعی تنبیه می‌شود درخواست‌های جدید که در برخی از کشورها در حال اجرا است، خارج کردن فرد خشن از خانواده و محدود کردن او از محیط زندگی است، نه خارج کردن قربانی.

پژوهش‌های اجتماعی نیز که باید در راه حل مسائل و مشکلات اقدام کنند، می‌توانند مسائل اجتماعی را از دیدگاه‌های مختلف تحت بررسی قرار دهند. یکی از انتقادات اساسی فمینیست‌ها به علوم متداول، بی‌توجهی به مسائل، تجارب و احساسات زنان در ساخت نظریه‌های اجتماعی است. از دید آنان یکی از معضلات عمده‌ای که وجود دارد تفسیر جهان از دیدی مردانه است که در آن به تجارب و احساسات زنان توجهی نشده است. این تفسیر مردانه در علوم مختلف نیز طرف انتقاد قرار گرفته است و یکی از پایه‌های نظری فمینیست‌ها را در خصوص علوم تشکیل می‌دهد. در علوم (جامعه‌شناسی) نه فقط زنان نامرئی شده و در حاشیه نگاه داشته شده‌اند، بلکه در بسیاری از موارد مسائل و مشکلات آنان نیز نفی شده است و در بررسی‌ها توجهی به مفاهیمی که از دید آنان بسیار مهم است نشده است.

مثال مشخص بررسی پدیده خشونت است که نه فقط برای زمانی طولانی درباره آن هیچ بحثی نمی‌شد و در کلیه دیدگاه‌های جامعه‌شناسی، چه دیدگاه‌های محافظه‌کار و چه انتقادی، از آن به عنوان پدیده‌ای استثنای نام می‌بردند، بلکه اکنون نیز که این پدیده وارد بررسی‌های جامعه‌شناسی شده است از به‌کارگیری برخی از مفاهیم که به اصطلاح در حوزه عمومی، معنا و مفهوم دارند و گمان بر این است که در حوزه خصوصی مطرح نیستند، برای تحلیل استفاده نمی‌شود. در نتیجه مفاهیم سلطه و اقتدار در بررسی‌ها مدنظر قرار نمی‌گیرد و یا به صورت

حاشیه‌ای و بدون مرتبط کردن آن با ساختار سلطه و اقتدار جامعه در نظر گرفته می‌شود. نتیجه این قبیل بررسی‌ها به صورت مرتبط کردن صرف پدیده‌ای به ویژگی‌های فردی افراد است که در تمام کشورها و دوران‌ها وجود داشته است، ضمن آن‌که با استفاده از آزمون‌های آماری رابطه معناداری میان برخی از ویژگی‌های فردی مانند اعتیاد، فقر و یا تجارب قبلی با خشونت مطرح می‌شود. اما در اثر استفاده از نظریه‌هایی که در کل روابط را در نظر نمی‌گیرند و نگاه، فقط به روابط درون خانواده محدود می‌شود، در مواردی مردان و در مواردی زنان، و همچنین شرایط فقر و بی‌کاری در ایجاد خشونت دخیل در نظر گرفته می‌شوند. راه‌حل‌ها نیز با توجه به داده‌های کسب شده، در مواردی اجراناپذیر و یا در درازمدت اجراپذیر هستند؛ و هرچند که امکان دارد در درازمدت به تغيی‌یری در هنجارهای زناشویی و همسرگزینی بینجامد، اما تغییری در ساختار مردسالار جامعه ایجاد نخواهد داد. مثلاً تغییر در نگرش‌های همسرگزینی و یا ایجاد خانه‌های امن که تاکنون در ایران با آن مخالفت شده است.

نکته دیگری که در میان فمینیست‌ها با دیگران تفاوت به وجود می‌آورد دید آنان نسبت به بررسی‌های اجتماعی است. داباش‌ها، زن و شوهری که سال‌ها در حوزه خشونت خانوادگی تحقیق کرده‌اند، مطرح می‌کنند که هر نوع پژوهش اجتماعی دارای ویژگی سیاسی است و در هر کار پژوهشی قابلیت تغییر و دگرگونی وجود دارد. (Dobash, R.E. & Dobash, R.D., 1988).

4-1) اقسام پژوهش

4-1-1) روش اول

يك نوع تحقيق مي‌تواند به يك سري از داده‌ها دست يابد، روابط ميان متغيرها را مشخص كند و سپس تنها به نمايش نتايج اکتفا كند (نتايجي كه نظم اجتماعي موجود را زير سوال نمي‌برند). در واقع اين نوع بررسي‌ها هرچند كه از روش‌هاي مختلف علمي بهره مي‌گيرند، اما در پايان بررسي بدون انجام تحليل‌هاي مشخص به نمايش نتيجه كسب شده از بررسي خود دست مي‌زنند.

4-1-2) روش دوم

نوع دوم پژوهش‌هايي هستند كه هرچند تضادهاي موجود در جامعه را به عنوان موضوع تحقيق در نظر مي‌گيرند و در بررسي خود اين تضادها را ارائه مي‌دهند، اما براي حل آن، راه‌هاي بي‌اثر و يا فرمبستي ارائه مي‌دهند. اين راه‌ها در صورت قبول و انجام گرفتن، در بهترين حالت مشكل را به صورت مقطعي و براي دوره‌اي محدود كاهش مي‌دهد، بدون آن كه تغيير اساسي در علل مولد خشونت به وجود آورد.

4-1-3) روش سوم

پژوهش از نوع سوم بي‌محابا مشكلات موجود در يك نظام اجتماعي را آشكار مي‌سازد و به علل به وجودآورنده مشكل مي‌پردازد و به جاي ارائه راه‌هاي فرمبستي و بي‌اثر سعي در از ميان بردن علل اصلي مولد مشكلات مي‌كند. اما از آن جا كه اين افراد معمولاً دا‌ري قدرت سياسي و اجرايي نيستند به نتايج ارائه شده از جانب آنان توجهي نمي‌شود و پيشنهادات آنان كم‌تر مدنظر قرار

می‌گیرد.

4-1-4) روش چهارم

نوع چهارم پژوهشی است که مشکلات جامعه را نه فقط در سطح روابط فردی بلکه با توجه به ساختار جامعه تحلیل می‌کند. در بسیاری از موارد راه‌حل‌های مطرح شده و پیشنهادات حاصل از این دسته از بررسی‌ها، دربرگیرنده تغییرات اساسی در شرایط اجتماعی است. اما با توجه به ساختار محافظه‌کارانه و مردسالارانه علوم تاکنون به این نوع پیشنهادات ترتیب اثر داده نشده است. تاکنون فمینیست‌ها عموماً از تحقق یقین نوع سوم استفاده کرده‌اند و تمایل دارند که پدیده‌ها در سطوح مختلف (اتنولوژیکی، میکروسیتمی، اکوسیستمی و ماکروسیتمی) بحث و بررسی شود. پیشنهادات آنان منحصر به متغیرهای فردی نبوده بلکه ساختار جامعه را نیز مدنظر قرار می‌دهند. این دیدگاه نه فقط در انجام پژوهش‌هایی که انجام می‌گیرد بلکه در روش‌های پژوهشی نیز با دیگران تفاوت دارد. در این حالت آنان بیش‌تر از هر دیدگاه دیگری بر روی تحقیقات کیفی تأکید دارند. این امر نه فقط به علت مشکلات همراه با روش‌های پیمایشی است، بلکه از دیدگاه شناختی نیز در این میان تفاوتی اساسی با دیگر پژوهش‌ها وجود دارد. استفاده از نظریه‌های «مرد - مدار» یا «مرد - ساخته» اولین نکته‌ای است که طرف‌انتقاد قرار می‌گیرد. در دیدگاه‌های نظری جامعه‌شناسی، مسائل مربوط به حوزه خصوصی، به صورت طبیعی در نظر گرفته می‌شود و به علت طبیعی بودن، ارزشی برای بررسی‌های اجتماعی آن در نظر گرفته نمی‌شود. این نکته زمانی مشخص‌تر می‌شود که در نظر گیریم تا زمانی که فمینیست‌ها بر حوزه خصوصی متمرکز نشده بودند هیچ‌یک از پدیده‌هایی که در این حوزه

می‌گنجد - مانند کار خانگی، مادری و همسری - طرف توجه علوم اجتماعی قرار نگرفته بود و با این اصطلاح که «پدیده طبیعی ارزش بررسی ندارد»، از حوزه بررسی‌ها به دور مانده بود. حال با توجه به این که نظریه‌ها بدون توجه به مشکلات و تجارب زنانی که در معرض خشونت خانوادگی قرار دارند شکل می‌گیرد، پاسخ‌های به دست آمده نیز نتیجتاً نشانگر رابطه میان متغیرهایی است که عوامل مستتر در آن تحت تأثیر تفکر مردانه شکل گرفته‌اند. آنان نه فقط به نظریه‌های متداول در علوم اجتماعی انتقاد دارند، بلکه چگونگی تحقیق و رابطه‌ای را که در اکثر بررسی‌ها وجود دارد - مانند فاصله و اقتدار پژوهشگر با موضوع پژوهش - نفی می‌کنند. این چنین تحقیقی در بهترین حالت نمایشگر بخشی از واقعیت موجود از طریق آزمون‌های آماری است. از دید آنان در بررسی‌ها رابطه سوژه و ابژه باید مدنظر قرار گیرد و از طریق انجام مصاحبه‌های عمقی متغیرهای مربوط به تجارب مشترک زنان در حوزه خشونت مشخص شود.

5) نگاهی به وضعیت زنان در ایران

بررسی‌های حوزه زنان در ایران، در اکثر موارد بدون توجه به ساختار جامعه که موقعیت زنان را تعیین می‌کند صورت می‌گیرد. باید در نظر گرفت که در خصوص بررسی‌های خشونت نه فقط دیدگاه فمینیستی بر تأثیر ساختار جامعه در ظهور خشونت تأکید دارد، بلکه محققان دیگری نیز که سال‌ها در این حوزه کار کرده‌اند بر اهمیت ساختار اجتماعی تأکید دارند. موری اشتراوس که از اولین افرادی بود که در حوزه خشونت دست به تحقیق زد از متغیرهایی که در جوامع دارای تبعیض جنسی وجود دارد و به افزایش خشونت کمک می‌کند، یاد می‌کند.

از دید او 9 متغیر در جوامع دارای تبعیض جنسی وجود دارد که در بررسی های خشونت باید به آنان توجه داشت. اولین متغیر از دید او دفاع جامعه از اقتدار مردانه است. سپس اجبار اجتماعی برای مردان به منظور نمایش مردانگی، وجود فشارهای اقتصادی و تبعیض میان دو جنس، امکان زیر فشار قرار دادن زنان از طریق کودکان، وجود پیش داوری درباره خانواده ناقص، حاکمیت نقش خانه داری زنان در جامعه، تصویر از خود منفی زنان، قرار گرفتن زنان و کودکان تحت مالکیت مردان و نظام مجازات «مرد محور»، که تنبیهات ناچیزی را برای مردان خشن در نظر می گیرد، باید تحت توجه و دقت قرار گیرد.

در صورتی که به بررسی پدیده خشونت خانوادگی در ایران تمایل داشته باشیم، نگاهی به ساختار جامعه و چگونگی روابط قدرت در آن نیز باید طرف توجه قرار گیرد. زیرا شواهد موجود نشان می دهد که زنان در خانواده ها، تحت انواع خشونت ها هستند ولی هیچ تلاش اجتماعی برای تغییر در این وضعیت صورت نمی گیرد. حتی راه حل های متداول به منظور کاهش خشونت نیز (مانند تقبیح خشونت از طریق رسانه های جمعی و یا دادن آگاهی به کودکان در مدارس و ایجاد امکاناتی برای محافظت از آنان که شاید از ساده ترین موارد پیش گیری از خشونت باشند) به صورت سازمان یافته و دولتی انجام نمی شود. زنان تحت خشونت در استفاده از راه حل های فردی برای مقابله و دفع این پدیده می کوشند. از انواع راه های مقابله با خشونت می توان از طلاق زنان، مراجعه به مراکز خانواده درمانی، اعتراض و یا راه کارهای دیگر نام برد. در این جا سعی می شود که به صورت مختصر برخی از عوامل دخیل در ایجاد خشونت و حفظ و تداوم آن را در ایران توضیح دهیم.

5-1 عوامل ساختاری ایجاد خشونت و حفظ آن در

ایران

5-1-1 قدرت مردان در قانون

در این باره فراوان بحث شده است و ذکر جزئیات ضرورت ندارد. زنان از لحاظ قانونی در شرایط نابرابر با مردان قرار دارند و بازتاب شرایط نابرابر در خانواده به صورت اجبار برای زندگی با مرد خشن تجلی می‌کند. از موارد خاص می‌توان به از دست دادن حق سرپرستی و حضانت بر فرزندان اشاره کرد و یا مراحل بسیار دشواری که یک زن از لحاظ قانونی برای طلاق باید طی کند. هرچند اضافه کردن شروط ضمن عقد تا حدودی برخی حقوق را به زنان می‌دهد اما در هر صورت در زمانی که زن متقاضی طلاق است باید مورد عسر و حرج را ثابت کند. (عبادی، 141:1381). در خانواده که ریاست آن با مردان است، مجازاتی برای خشونت‌های خانوادگی (در حد قتل) در نظر گرفته نمی‌شود در خصوص مردانی که مجازات‌ها ملایم هستند و باعث ادامه بالاجبار زندگی زنان با مردانی می‌شود که همسران خود را کتک می‌زنند و یا آن‌که نمونه‌ای از این وقایع را می‌توان در روزنامه‌ها خواند اما باید به مواردی که هرگز افشا نمی‌شوند نیز توجه داشت. (عبادی، 1371: 188-191).

قوانین ایران نه فقط در حوزه خانواده بلکه در حوزه عمومی نیز بر اقتدار مردان و بی‌قدرتی زنان تأکید دارد. قوانین به شکلی تنظیم شده‌اند که هرچند در برخی از محدوده‌های عمومی امکان فعالیت و مشارکت زنان وجود دارد، اما این رفتارها منوط به اجازه شوهر است. اجازه پدر و شوهر بر تمام زندگی زنان سایه افکنده است و این امر حتی برای زنان و مردانی که معتقد به حق تصمیم‌گیری آزاد

برای هرکس هستند، صدق می‌کند.

2-1-5) قدرت مردان در بعد اقتصادی

هرچند که از لحاظ قانونی موارد منع زنان برای کار وجود ندارد اما در باب کار آنان در سطوح مختلف دو مسئله وجود دارد. اولین مورد درصد ناچیز زنان شاغل و درصد بسیار بالای زنان در جستجوی کار است که به معضلات کاری این جنس اشاره دارد. آمار مربوط به بی‌کاری زنان نشان می‌دهد که با افزایش سطح تحصیلات درصد بی‌کاری بیشتر می‌شود.

این امر نشان‌گر مقاومت جامعه در برابر استخدام زنان است و از طرف دیگر نشان‌گر این امر است که زنان در مشاغل سطح پایینی جامعه (حوزه ثانویه) با درآمدهای پایین و بدون تأمین شغلی، مشغول به کار هستند. سپس می‌توان از درآمد کم‌تر زنان در مقایسه با مردان، تمرکز زنان در بخش‌های دولتی - که امکان کسب درآمد در آنان کم‌تر از بخش خصوصی است - و نبود امکانات به منظور ارتقا به موقعیت‌های تصمیم‌گیرنده که با درآمدهای بیشتر همراه است، اشاره کرد. نبود مشاغل میانی برای زنان، چه از لحاظ آموزش‌های ضروری برای احراز مشاغل در حد مهارت‌های شغلی و چه از لحاظ فرهنگ اجتماعی و چه از لحاظ دخالت نیروهای نظم‌دهنده به جامعه، معضل دیگری است که به دوری زنان از محیط کار می‌انجامد. دستیابی به مشاغلی که معمولاً زنان با سطح تحصیلات کم‌تر از دانشگاه به آن مشغول می‌شوند (مانند فروشنده‌گی و خدمات‌رسانی در رستوران‌ها و هتل‌ها) به علل متعدد مقدور نیست. در عین حال ناسالم بودن محیط کار در بسیاری از مشاغل بخش خصوصی و احتمال وجود آزارهای جنسی، زنان را در انتخاب مشاغل محدود می‌سازد. در نتیجه بخش اقتصاد، از آن‌جا که به هر دلیل

زنان را از خود بی‌رون رانده و یا حضور آنان را محدود کرده است، همچنین با توجه به درآمدهای ناچیزی که آنان را وابسته به درآمدهای مردان می‌سازد، زنان را به ازدواج و وابستگی به یک مرد سوق می‌دهد. حتی زنان شاغل نیز امکان زندگی جدا از مردان را با درآمدهای خود ندارند؛ به خصوص اگر بر داشتن و سرپرستی فرزندان تأکید داشته باشند امکان ارائه زندگی در سطح زندگی خانوادگی را نخواهند داشت.

3-1-5) قدرت مردان در سازمان‌های نظارتی

در ایران سازمان‌های نظارتی اعم از رسمی و غیررسمی، همچنین سازمانی و فردی، جملگی در نظارت بر زنان با استفاده از اعمال قدرت و به کارگیری خشونت در سطوح مختلف، اهتمام می‌ورزند. این خشونت در سطوح نظارتی، بر چگونگی انتخابات فردی زنان و دختران تأثیر می‌گذارد و با هر نوع رفتاری که مخالف تفکر آنان باشد به سختی مقابله می‌کند. خشونت مردان را در ایران از یک طرف می‌توان به صورت سازمان‌یافته در نهادهای نظارتی جامعه مشاهده کرد، و از طرف دیگر در سطح افرادی که شخصاً به پاک‌سازی جامعه از زنان دارای رفتار نامناسب اقدام می‌کنند.

از خشونت‌های سازمان‌یافته می‌توان به برخوردهای نامناسبی که با زنان به جرم بدحجابی و کم‌حجابی در خیابان و یا در محیط کاری می‌شود توجه داشت. همچنین سخت‌گیری‌های بیش از حد مدیران مدارس درباره پوشش ظاهری دختران در مدارس و حتی نظارت بر فعالیت‌های خارج از مدرسه ای آنان، خشونت سازمان‌یافته‌ای است که امروزه نتایج نامطلوب خود را نشان داده است.

وجود نظارت همه‌جانبه بر زنان به صورت فردی نیز تجلی می‌یابد که به عنوان نمونه مشخص می‌توان

از قتل‌های زنجیره‌ای به دست مردانی که خود را ملزم به حفظ نظم اجتماعی در جامعه دانسته و زنانی را که به گمان آنان به خودفروشی می‌پرداختند به قتل رساندند یاد کرد. (صفحات حوادث روزنامه‌ها نشان‌گر قتل همسران، دختران و خواهرانی است که به گمان اشتباهی که در خصوص رفتار زنان وجود داشته بدون هیچ تأمل و تفکری کشته شده‌اند). اگر مردان در جامعه باید بر رفتار زنان دیگر نظارت داشته باشند، به قتل رساندن دختران، خواهران و همسران به تصور بدگمانی و سوءظن به آنان درخ انواده، احتمال وقوع بیش‌تری می‌یابد. مجازات سبک‌چنین رفتارهایی مشوقی برای افزایش خشونت در جامعه و خانواده است.

4-1-5) سازمان‌های حامی و پشتیبانی‌کننده

با وجود آن که تنها چند سال از مبحث خشونت خانوادگی در ایران می‌گذرد اما افکار عمومی و باورهای زنان تا حدود زیادی تغییر یافته و زنان بسیاری در برابر خشونت‌های خانوادگی دیگر حالت تسلیم و رضا را واگذاشته و به انواع روش‌ها مقاومت می‌کنند. (می‌توان همسرکشی زنان را نوعی مقاومت مذبوحانه در نظر گرفت، همان گونه که خودکشی و خودسوزی نیز نمایش‌گر مقاومتی است در زمانی که هی‌چ فرد و سازمانی از زنان حمایت نمی‌کند). با وجود اهمیت خشونت هنوز هیچ سازمانی برای حمایت از قربانی به وجود نیامده است. احساس کمبود نیروی حامی، از خانواده شروع می‌شود. نه فقط زنان قربانی مجبور به تحمل خشونت هستند بلکه خانواده‌های آنان نیز در راه مقابله با خشونت کمکی به آنان ارائه نمی‌دهند؛ زیرا هنوز برای بسیاری از افراد، کتک خوردن در خانواده، روال معمولی زندگی و ناشی از رفتار

اشتباه زنان است و راه حل تغییر رفتار زن و انجام رفتارهای مناسب با درخواست شوهر است. نیروی انتظامی، دادگاه ها و احتمالاً پزشکی قانونی، با ساختار مردانه و سلسله مراتب اداری خود، که معمولاً زنان از آن به دور هستند، کمکی به آنان ارائه نمی‌دهد. زیرا اولاً زنان از مراجعه به این سازمان ها هراس دارند؛ دوماً با وجود روحیه جانب دارانه از مردان، که در اکثر سازمان‌ها حاکمیت دارد، امکان دست یابی به حق و زن ناچیز است. مراکز مشاوره و درمانی حتی اگر به کم‌رسانی آگاه باشند به لحاظ نداشتن امکانات قادر به انجام کمکی نیستند. در هیچ یک از سازمان‌ها و نهادهای دیگر از مدارس تا رسانه ها راه‌حلی برای کم‌رسانی وجود ندارد. به نظر می‌رسد که به‌زیستی امکاناتی را بر ای حمایت از زنان فراهم کرده است، اما به علت عدم اطلاع‌رسانی صحیح در این باره، افراد جامعه از آن بی اطلاع هستند؛ همچنین با توجه به زمان و مکانی که خشونت خانوادگی صورت می‌گیرد (در نیمه‌های شب زنان بدون پول، امکانات و حتی لباس مناسب از خانه به بیرون افکنده می‌شوند) مفید نیست. شاید تنها حامی این زنان همسایگان باشند که پنهان از چشم همسران به قربانیان پناهی می‌دهند. با توجه به نگاهی کوتاه به شرایط ساختاری جامعه ایران، مردان در خانواده دارای قدرت بر زندگی همسران (و فرزندان) خود هستند، اما این قدرت تنها محدود به خ انواده نبوده بلکه در بعد اقتصادی نیز مردان اشتغال بیشتری از زنان داشته و درآمدهای بیشتری نیز کسب می‌کنند. سازمان‌های نظارتی یا حمایتی دارای فرهنگی براساس نظارت مردان بر زنان در عرصه عمومی هستند که به علت دارا بودن ساختار مردانه، ورود زنان به آن برای کسب حمایت دشوار جلوه می‌کند. در نتیجه زنان از

حوزه اقتصادی، حمایت قانونی و پشتیبانی اجتماعی به دور می‌مانند. توجه به این ساختار خاص در بررسی‌ها ضرورت اساسی دارد.

6) نتیجه‌گیری و جمع‌بندی

از چند سال قبل که نگاه ها به پدیده خشونت خانوادگی در ایران جلب شد، افراد و گروه‌های مختلف پژوهش‌هایی در این زمینه انجام دادند. در حال حاضر مجموعه‌ای از پژوهش در حوزه خشونت خانوادگی با تأکید بر موضوع زنان کتک‌خورده در ایران انجام گرفته است. پژوهش‌های خشونت به‌همت افراد مختلف مانند علاقه‌مندان مسائل زنان، آنانی که در محدوده کاری خود با خشونت مواجه بودند و یا دانشجویان دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری انجام گرفته است. با در نظر گرفتن پیشینه علمی و تخصص متفاوت افراد، پژوهش ها با یکدیگر تفاوت‌هایی از لحاظ چارچوب نظری، روش تحقیق، تکنیک جمع‌آوری اطلاعات و تحلیل داده ها و نتیجه‌گیری نشان می‌دهند. اما اگر در نظر گیریم که مجموعه این بررسی ها بدین منظور انجام می‌گیرند که اطلاعاتی در این حوزه به دانش و معرفت علمی اضافه کنند و راه‌حلهایی برای مقابله با این پدیده ارائه دهند، باید به این نکته اشاره کنیم که به علت وجود ناهم‌آهنگی در نتایج کسب‌شده فردی که علاقه مند به موضوع است با مطالعه این بررسی‌ها نه فقط به درک عوامل مؤثر بر خشونت نایل نمی‌شود، بلکه احیاناً دچار سردرگمی نیز خواهد شد.

در یک تقسیم‌بندی ساده می‌توان پژوهش‌های انجام یافته را به دو دسته تقسیم کرد:
الف) بررسی‌هایی که با استفاده از روش پیمایشی و با استفاده از نمونه معرف از جامعه شهری

انجام شده اند. یعنی دربرگیرنده خانواده های خشن و معمولی، افراد خشن و قربانی و افراد معمولی اند. در این قبیل پژوهش ها امکان مقایسه و تعیین عوامل مؤثر بر خشونت با استفاده از آزمون های آماری وجود دارد. اکثر این بررسی ها نمونه خود را از تهران انتخاب کرده اند، اما شهرستان های دیگر نیز تحت بررسی قرار گرفته اند. در برخی از بررسی ها فقط زنان، و در موارد دیگر زن و شوهر (زوج) طرف پرسش قرار گرفته اند. (ب) دسته دیگر بررسی هایی هستند که از طریق زنان مراجعه کننده به مراکز پزشکی قانونی، دادگاه و یا کلانتری، و کسب اطلاعات از زنان با استفاده از پرسشنامه صورت گرفته است. در این نوع پژوهش هم چنین اطلاعات لازم با استفاده از اسناد و مدارک موجود (پرونده ها) به دست آمده است. در این پژوهش ها نمونه معرف وجود ندارد و در مواردی که اطلاعات از پرونده ها کسب شده محقق به مقوله بندی های مدنظر مرکز مربوطه وابسته است. نتایج این بررسی ها که قابل تعمیم نیستند بیش تر به توصیف ویژگی های این زنان و برخی اطلاعات در خصوص وضع خانوادگی آنان می پردازد. داده های کسب شده از پژوهش ها تفاوت های مشخصی را با یکدیگر نشان می دهند. در ابتدا گستردگی خشونت را در بررسی های پیمایشی بررسی می کنیم. گستردگی همسرآزاری از 47 درصد (ربیعی و دیگران، 1381) تا 81 درصد (شمس اسفندآباد، 1382) گزارش شده اند. داده های این چنین متفاوت از گستردگی خشونت در جامعه (جامعه آماری هر دو پژوهش تهران بود)، باعث سردرگمی می شود. می توان احتمال داد که تفاوت گذاری میان خشونت جسمی و روانی، صورت نگرفته است، اما زمانی که خشونت به مقولات جسمانی و روانی تقسیم می شود باز هم

تفاوت‌هایی در داده‌ها دیده می‌شود. در یک تحقیق، خشونت جسمانی 20 درصد (همتی، 1383) و در تحقیق دیگر 50 درصد (عارفی، 1382) برآورد شده است. خشونت روانی نیز به ترتیب 35 درصد (همتی، 1383) و 26 درصد (عارفی، 1382) گزارش شده است.

بررسی‌ها در باب متغیرهای افزایش سن زنان و افزایش سطح تحصیلات آنان نیز به نتایج کاملاً متفاوتی با یکدیگر رسید ه‌اند. افزایش سن در مواردی به افزایش خشونت و در موارد دیگر به کاهش خشونت، و حتی در برخی از پژوهش‌ها بی‌ارتباط با خشونت دانسته شده است. تحصیلات بالای زنان نیز، بر طبق داده‌های بررسی‌ها، هم به افزایش و هم به کاهش خشونت انجامیده است. همین امر درباره اشتغال به کار زنان نیز صدق می‌کند. یعنی زنان شاغل بیش‌تر از زنان خانه‌دار تحت خشونت قرار می‌گیرند (اسفندآباد)؛ و یا برعکس زنان شاغل در مقایسه با سایر گروه‌ها تحت خشونت کم‌تری قرار دارند (افتخار، 1383). بررسی‌های مختلف که متغیر شغل مرد را در نظر داشتند، هر یک به رابطه معنی‌داری میان گروهی از مشاغل مردان به عنوان عامل مؤثر در ایجاد خشونت علیه زنان، رسیدند و مشاغل دیگر را بدون رابطه در نظر گرفتند. بنابراین، بر طبق داده‌های یک تحقیق، مردان کارگر بیش‌تر از دیگران همسرآزارند (رئیزی، 1381). حال آن‌که بر طبق داده‌های تحقیقی دیگر، مردان بازنشسته یا بی‌کار بیش‌ترین میزان، و کارگران دارای کم‌ترین میزان همسرآزاری هستند (ربیعی، 1381). هم‌چنین بر طبق داده‌های تحقیق دیگر مردان دارای شغل آزاد یا کارگر بیش‌ترین خشونت‌ها را اعمال می‌کنند (شمس اسفندآباد، 1382). در خصوص سایر متغیرهای جمعی که معمولاً در همه تحقیقات نیز وجود دارد تفاوت‌هایی دیده می‌شود.

البته باید توجه داشت که درباره برخی از متغیرها اتفاق نظر وجود دارد؛ متغیرهایی مانند: مصرف الکل و مواد مخدر مردان، دخالت خانواده های زن و یا شوهر در زندگی، تعدد زوجات مردان، هم‌چنین سابقه کیفری و محکومیت مردان، سابقه خشونت در خانواده پدری و... .

بررسی‌هایی که از طریق زنان مراجعه کننده به مراکز صورت گرفته است و تنها به توصیف ویژگی‌های این زنان اشاره دارد، این تصویر را ارائه می‌دهند که هرچند میانگین سن زنان در این بررسی‌ها پایین است ولی درک لیه سطوح تحصیلی قرار می‌گیرند. در میان آنان، هم زنان شاغل و هم خانه‌دار دیده می‌شود. در عین حال مردان با ویژگی‌های مختلف، سطح سواد متفاوت، نوع شغل متفاوت و در سنین مختلف دست به خشونت زده بودند. هم‌چنین برخی از مردان خشن از الکل یا مواد مخدر استفاده می‌کردند و یا دارای سابقه محکومیت کیفری بودند، اما در عین حال مردانی نیز در میان آنان وجود داشتند که هیچ یک از ویژگی‌های فوق را نداشتند.

گذشته از متغیرهای جمعیتی که در پژوهش‌ها وجود داشت، در هر بررسی از مجموعه ای از متغیرهای دیگر استفاده شده بود که در سایر بررسی‌ها نبود. در صورت جمع‌بندی مشاهده می‌شود که اکثر متغیرها نمایش‌گر ویژگی فردی یا خانوادگی افراد است و در عین حال تعدد این متغیرها نیز جالب است و به نظر می‌رسد که استفاده از متغیرهای دیگر نیز رابطه‌ای را نمایش خواهند داد.

برخی از متغیرهایی که بر ویژگی‌های فردی افراد توجه داشتند، عبارت بودند از : داشتن سابقه کیفری، عدم انجام فرائض دینی، مصرف سیگار، مصرف الکل و مواد مخدر، اختلالات روانی مرد، نگرش منفی مرد نسبت به زنان، بیماری‌های روانی و جسمانی

زنان، مکان تولد، شغل زنان و مردان، سطح تحصیلات، سن ازدواج، سن زوجین، درآمد مردان و...

برخی از متغیرهای مربوط به ویژگی خانوادگی عبارتند از: تعدد زوجات مرد، تعداد ازدواج های زن و مرد، مدت زمان زناشویی، اقتدار مرد در خانه، تضاد علایق بین زن و مرد، دخالت اطرافیان، سابقه تحقیر در خانواده زن، عدم رضایت از دوران کودکی، عدم رضایت زناشویی، چگونگی همسرگزینی، جنس و تعداد فرزندان و...

با وجود آن که می توان از علل فوق و احتمالاً علل دیگر مؤثر بر خشونت نام برد اما نمی توان تنها به ارائه لیست علل اکتفا کرد، بلکه باید تحلیل های مشخصی ارائه شود تا چرایی و چگونگی به کارگیری خشونت از جانب مردان به عنوان عامل نظارت بر زنان و کودکان مشخص شود. گذشته از آن، بررسی های موجود پاسخی به مکانیسم و پویایی درونی خشونت نمی دهد و مشخص نمی شود که درجه تضاد میان زن و شوهر که به خشونت می انجامد تا چه حد است؛ هم چنین زمان و مکان و علت خشونت چیست؟ واکنش زنان به خشونت مردان در خانواده چیست؟ مجازات افراد خشن و یا قربانی چیست؟ امکانات در دسترس زنان برای رهایی از خشونت کدام هستند؟ و ده ها سوال دیگر که شناخت آنان برای مقابله با خشونت بسیار مهم است.

وجود پاسخ های متفاوت در بررسی ها را می توان به چند طریق در نظر گرفت. می توان گمان داشت که برخی از مشکلات روشی در تفاوت ها دخیل بودند؛ مانند معرف نبودن نمونه، عدم رعایت روایی و پایایی سئوالات، مشکل در طرح سئوالات، عدم رعایت دقت کافی در هنگام پرسش گری، درک متفاوت محقق و پاسخ گو از خشونت، مشکل در استخراج داده ها، مشکلات مربوط به تحلیل و تفسیر داده ها و سایر

موارد روشی. اما باید در نظر گرفت که بررسی های فوق از جانب افراد متخصص صورت گرفته و اساتید ناظر و راهنما و مشاور بر چگونگی بررسی نظارت داشتند. پس مشکل نمی تواند چندان به چگونگی انجام روش تحقیق مرتبط باشد. می توان احتمال داد که اصولاً به کارگیری پیمایش در باب پدیده ای که شناختی از آن وجود ندارد، همچنین استفاده از نظریه هایی که «مردساخته» هستند، و در نظر گرفتن متغیرهایی که براساس تجارب زنان از واقعه خشونت شکل نگرفته، در این نوع پژوهش به پاسخی اقلان کننده نخواهد رسید، بلکه فقط ردیفی از عوامل متعدد را که می توانند در خشونت دخالت داشته باشند ارائه خواهد داد. گذشته از آن که در چارچوب نظری از نظریه هایی استفاده شده که در حوزه آن ها کم تر کاری صورت گرفته، مسئله مهم تر شاید در نظر گرفتن عوامل مؤثر بر خشونت در سطوح فردی یا خانوادگی است. همان طور که اشاره شد اکثر متغیرها دربرگیرنده سطح فردی و یا خانوادگی بودند. حتی سطوح اکسوسیستمی تقریباً طرف توجه قرار نگرفتند و سطح ماکروسیستم اصلاً در این پژوهش ها مدنظر نبود (البته نباید منکر انجام محدود پژوهش هایی با توجه به ساختار جامعه شد اما در این جا نگاه بیش تر متوجه روند رایج تحقیقات در ایران است). نگاه و توجه به ساختار جامعه و استفاده از دیدگاه های نظری فمینیستی برخی از روابط میان متغیرها را آشکار می کند. دیدگاهی که متوجه آن شرایط اجتماعی در جامعه است که اقتدار و نظارت مردان بر زنان را مجاز شم رده و براساس بی قدرتی زنان در عرصه عمومی و خصوصی شکل گرفته است تا زمانی که این ساختار و نهادهای آن که فرودستی زنان و فرادستی مردان را طبیعی و غیرقابل تغییر در نظر می گیرد وجود دارد، در مجاورت انواع

خشونت‌هایی که علیه زنان در جامعه اعمال می‌شود، وجود خشونت خانوادگی بازتاب مشخص ساختار اجتماعی خواهد بود.

بدین ترتیب می‌توان متغیرهای فردی یا خانوادگی دیگری را به عنوان عوامل مؤثر بر خشونت خانوادگی در نظر گرفت و رابطه آنان را برشمرد. اما در جامعه ای که از لحاظ ساختاری به مردان اجازه خشونت داده و با بستن کلیه امکانات موجود تحمل آن را از قربانی درخواست می‌کند، نمی‌توان فقط بر عوامل فردی و خانوادگی تأکید کرد، بلکه این عوامل را بیشتر باید به عنوان مشوق ساختار خشونتی جامعه در نظر گرفت.

این مجموعه بررسی‌ها هرچند که با دادن اطلاعاتی در باب برخی از عوامل، دید را نسبت به پدیده خشونت کامل‌تر می‌کند، اما به علت بی‌توجهی به ساختار جامعه و نقش آن در ایجاد خشونت، و بررسی آن ساختار اجتماعی که موقعیت‌های درون خانواده را نیز نابرابر تنظیم کرده است، نتایج خود را به رفتار نامناسب مردان و با زنان در خانواده محدود می‌کند. توجه به ساختار جامعه‌ای که در آن: الف) خانواده را به عنوان محیطی خصوصی در نظر می‌گیرد.

ب) به مردان در جامعه و خانواده، قدرت بیشتری از زنان می‌دهد.

ج) استفاده از این قدرت با توجه به مجازات خفیف مردان برای حفظ و موقعیت برتر آنان مجاز است،

د) در مواقع به کارگیری خشونت‌های شدید مانند قتل نیز مجازات مردان خشن چندان سنگین نیست و حتی می‌توان از تحمل خشونت از طرف جامعه سخن گفت،

ه) امکانات در دسترس زنان چه در ابعاد اجتماعی و چه در ابعاد فرعی بسیار ناچیز است،

می‌تواند گذشته از ارائه آمار و نشان دادن روابط میان خشونت، نگاه خ و د را به پدیده ساختاری جامعه نیز معطوف کند. مثلاً مشخص شود که با وجود آن که در کلیه تحقیقات درخواست حمایت و پشتیبانی از زنان و یا ایجاد خانه های امن مطرح می‌شود و با گذشت حدوداً یک دهه از این پژوهش ها چرا هنوز اقدامی به منظور ایجاد خانه های امن صورت نگرفته و برخی از تلاش ها نیز تاکنون ناکام مانده است.

این دست مشکلات تنها در بررسی های ایرانی وجود ندارد. نگاهی به تحقیقات غرب و انبوه اطلاعات آنان در مواردی نمایش گر همین ابهامات است. بنابراین شاید لازم است که به تعمق بیش تری در باب پدیده خشونت پرداخت، و به جای آن که سعی شود عوامل فردی و خانوادگی مؤثر بر ظهور آن تحت بررسی قرار گیرد در وهله اول با انجام بررسی‌هایی اکتشافی، پویایی درونی این پدیده در ایران و چرایی و چگونگی به کارگیری آن در درون خانواده، همچنین واکنش زنان و مردان به آن، واکنش سازمان ها و نهادها و راه های موجود برای مقابله با آن، شناخته شود و هم زمان بر ساختاری از جامعه انگشت نهاده شود که به مردان اجازه اعمال خشونت علیه زنان و کودکان را می‌دهد. در برخی از بررسی ها به پدیده تحمل خشونت از جانب زنان اشاره شده است. اگر به نکته ای که اشتراوس بیان می کند توجه داشته باشیم که «خشونت، خشونت تولید می‌کند» (Violence begets violence)، آن وقت متوجه خواهیم شد که تحمل خشونت خانوادگی از جانب زنان به علت وجود ساختار نابرابر قدرت در جامعه به افزایش خشونت در سطح جامعه و خانواده خواهد انجامید، و افزایش خشونت های ساختاری با دیگر هنجار خشونت را در هر دو محدوده افزایش خواهد داد.

1. افتخار، حسن و دیگران (1383). «ویژگی‌های فردی قربانیان همسرآزاري در مراجعین به مراکز سازمان پزشکی قانونی». فصلنامه رفاه اجتماعی، شماره 12، صفحات 257-270.
2. رئیسی سرتشتیری، امراه (1380). «خشونت علیه زنان و عوامل مؤثر بر آن مطالعه موردی شهرستان شهر کرد». پژوهش زنان فصلنامه مرکز تحقیقات و مطالعات زنان دانشگاه تهران، شماره 3، صفحات 45-66.
3. سازمان جهانی بهداشت (1380). خشونت علیه زنان. ترجمه شهرام رفیعی فر و سعید پارسی نیا. تهران: تندیس.
4. سیف ربیع ی، محمدعلی و دیگران (1381). «همسرآزاري و عوامل مؤثر بر آن». پژوهش زنان، فصلنامه مرکز مطالعات و تحقیقات زنان دانشگاه تهران، شماره 4، صفحات 5-25.
5. شرق (روزنامه)، (1383). شماره های 260، 266، 268، 269، مردادماه 1383.
6. شمس اسفندآباد، حسن و دیگران (1382). «بررسی میزان رواج همسرآزاري و عوامل مؤثر بر آن». پژوهش زنان فصلنامه مرکز تحقیقات و مطالعات زنان دانشگاه تهران. شماره 5. صفحات 59-82.
7. عارفی، مرضیه (1382). «بررسی توصیفی خشونت خانگی علیه زنان در شهر ارومیه». فصلنامه مطالعات زنان، پژوهش کده زنان دانشگاه الزهراء، شماره 2، صفحات 101-120.
8. عبادی، شیرین (1381). حقوق زن در قوانین جمهوری اسلامی ایران. تهران: گنج دانش.
9. عبادی، شیرین (1371). حقوق کودک. تهران: روشنگران.

10. مرتوس، جولي (1382). **آموزش حقوق انساني زنان و دختران**. ترجمه فريبرز مجيدي. تهران: نشر مادر.
11. نازپرور، بشير (1381). «**همسرآزاري**». پژوهش زنان، فصلنامه مركز مطالعات و تحقيقات زنان دانشگاه تهران، شماره 3، صفحات 25-43.
12. هام، مگي (1382). **فرهنگ نظريه هاي فمينيستي**. ترجمه فيروزه مهاجر و ديگران. تهران: نشر توسعه.
13. همتي، رضا (1383). «**عوامل مؤثر بر خشونت مردان عليه زنان**». فصلنامه رفاه اجتماعي، شماره 12، صفحات 256-227.
14. **همشهري** (روزنامه)، شماره 3268، مرداد 1383.
15. Andermahr, Sonya (2000). **"Feminist Theory"**. London: Arnold.
16. Dobash, R.E. & Dobash, R.D. (1988). **"Research as social action"**, in Yllo K. & Bogard M. (ed.), **Feminist perspectives on wife abuse**. Beverly Hills, CA: Sage. Pp. 51-74.
17. Gelles, R.J. & Straus, M.A. (1988). **"Intimate Violence, The causes and Consequences of abuse in the American family"**. New York: Simon & Schuster.
18. Godenzi, Alberto (1994). **"Gewalt im Sozialen Nahraum"**. Frankfurt am Main: Helbing & Lichtenhahn.
19. Martin, D. (1985). **"Domestic Violence"**. in Sinkin, D.j, Martin D. & Walker, L.E. (ed.). **The male batterer**. New York: Spriner, pp. 1-32.
20. Maynard, Mary (1993). **"Violence towards women"**, In D. Richardson & V. Robinson (eds.). **Introducing Women's Studies**. London: MACMILLAN. Pp.99-123.
21. Rich, Adriene (1977). **"Of women born: motherhood as experience and institution"**. London: Virago.
22. Stacey, Jackie (1993). **"Untangling Feminist Theory"**. In Richardson D. & Robinson V. (eds.). **Introducing Women's Studies**. London: MACMILLAN.

- Pp. 49-73.
23. Straus, M.A. (1976). "**Sexual inequality, cultural norms and wife-beating**".
Victimology, 1, pp. 54-76.
24. Tong, Rosemarie (1997). "**Feminist Thought**". London: Routledge., Walby,
Sylvia (1990). "**Theorising Patriarchy**". Oxford: Basil Blackwell.